

Prof. Dr. Maarten den Dulk

De bergrede voor de Oltalterperkring

(3 nov. 2014 Cursus A3)

Om de bergrede te *beleven*, moet je naar de Dom van Aken gaan. Stel je op in het midden van de hoogoprijzende, achthoekige ruimte van die eeuwenoude kerk en kijk naar boven. Daar daalt vanuit de koepel een kroonluchter in de vorm van een stadsmuur met torens. Het is een geschenk van keizer Frederik Barbarossa, ter nagedachtenis aan zijn grote voorganger Karel de Grote. Die kroonluchter verbeeldt het Nieuwe Jeruzalem, de stad Gods, die neerdaalt vanuit de hemel op aarde. Ze zweeft boven je hoofd. Gods rijk is om zo te zeggen nabij. Als je nu heel scherpe ogen zou hebben, dan zie je dat op de bodemplaten van de torens de zaligsprekingen zijn gegrift. 'Zalig die arm zijn voor God, zalig die geen geweld gebruiken, zalig die treuren en die hongeren dorsten naar gerechtigheid, zalig de barmhartigen, de reinen van geest, de vredestichters, zalig die vervolgd worden omwille van de gerechtigheid...' Zo wordt de zegen waarmee de bergrede begint naar je toegebracht. Je wordt gekroond met de zaligsprekingen. Dat is op zich al een hele beleving. Maar nu gebeurt dat allemaal in Aken, de plaats waar Karel de Grote als eerste beleid heeft gemaakt voor zoiets als 'Europa'. Op die plaats besef je dat die zaligsprekingen niet voor niets vanuit de hoge neerdalen. Ze herinneren de leiders van Europa door de eeuwen heen aan hun opdracht. Daar in Aken *beleef* je de bergrede als het handvest van de vrede voor alle volken.

De bergrede als sleutel tot de Tenach

Hier, in het leerhuis, beginnen we bij het volk Israël. We lezen vanavond de bergrede (Matteus 5-7) als een samenvatting van Wet, Profeten en Geschriften, of in het Hebreeuws – dat is hier bekend - Thora, Nebhiem, Chetoebiem, in de bekende afkorting TeNaCh. Mijn stelling is dat Matteus in de bergrede een samenvatting geeft van Wet, Profeten en Geschriften en wel met het oog op niet-Joden, de volken die de wet niet kennen. Hij geeft *Tenach voor Dummies*. We concentreren ons vanavond op het middendeel van de bergrede (5:21 – 7:12). De bespreking van de inleiding en de afsluiting bewaren we voor een andere keer. Ik geef nu eerst een globaal overzicht over dat middendeel:

Het grote middendeel van de bergrede is opgebouwd als een leergang in drie fasen.

In de eerste fase komt de Thora aan de orde (5:21-48). De Thora komt op ons af met gezag. Het stelt ons onder het gebod om te leven. We horen hoe Jezus een handvol geboden citeert uit de Thora, die hij vervolgens op zijn wijze uitlegt. Nu gaat het in al die geboden om onze verhouding tot de medemensen. Die verhouding is niet onschuldig. Het leven van de ander staat op het spel! De seksuele relatie van mannen en vrouwen staat op scherp! En hoe ga je eigenlijk om met vriend en vijand? Wat is in deze relatie het gebod ten leven? Het blijkt dat het in alle gevallen draait om de liefde. De Thora wordt gepresenteerd als een cursus lessen in liefde.

In de tweede fase is het woord aan de Profeten (6:1-18). Profeten, zoals Jesaja en Amos, stellen de vraag of we in alles wat we doen wel bezig zijn om recht te doen in Gods ogen. Recht doen in eigen ogen is niet zo moeilijk, maar hoe doe je recht in Gods ogen? Dat wordt dus een uiterst kritisch moment in de bergrede. We leren naar ons handelen te kijken door de ogen van God. En dan gaat het met name om het meest godvruchtige handelen, zoals het geven van steun, het bidden en het vasten. Hoe ziet dat handelen er uit? Is het

eigenlijk niet meer dan een mengeling van goede bedoelingen en eigen belang? De kritische vraag is of dat nog wel iets te maken heeft met het doen van gerechtigheid? Gerechtigheid, typisch een thema van de profeten.

Tenslotte, in de derde fase, worden we ingewijd in de bijbelse Geschriften, zoals de wijsheidsspreuken, Job en de Psalmen, maar ook Prediker, Hooglied en Klaaglied, Esther en Ruth (6:19 – 7:12). Ze leren ons levenswijsheid die we nodig hebben op onze weg in de wereld. In de wereld zoeken we immers naar bestaanszekerheid, maar er is zoveel nodig om te kunnen leven en we worden van zoveel kanten bedreigd dat we er gestressed door raken. In onze dodelijke bezorgdheid zuigen we de wereld leeg en willen de producten niet met elkaar delen. Daardoor raken we steeds opnieuw de weg kwijt. In de bergrede wordt de levenswijsheid samengevat in tegenstelling tot deze dodelijke bezorgdheid. Levenswijsheid is leren leven in de wereld met al haar schatten en met al haar kwaad, maar dan wel in de hoop op de komst van Gods rijk.

Kortom, de opbouw van Jezus' onderwijs is doorzichtig: de geboden van de Thora vat hij samen in het gebod van de liefde voor de medemens. De kritiek van de Profeten vat hij samen in de vraag naar het doen van gerechtigheid in Gods ogen. En de levenswijsheid van de bijbelse Geschriften vat hij samen in de houding van de hoop in deze wereld. Let dus op de onderscheiding van die drie actieve woorden: liefde en recht en deze beide naar de toekomst gericht door de hoop. Dat was een geliefde trits van Bert ter Schegget. En let bovenal op de onderscheiding van die drie relaties: de relatie met de mensen, met God en die beiden samen in de betrokkenheid op de wereld. Het onderscheid tussen God, mens en wereld hebben we geleerd van Franz Rosenzweig (of anders wel van Adri Sevenster en Alex van Ligten). Ik wijs op deze onderscheidingen om te voorkomen dat we de bergrede gaan lezen vanuit één thema of één principe. Voor de goede orde. Ik zeg niet dat de bergrede zo in elkaar zit. Niemand weet hoe de bergrede in elkaar zit. Maar ik geef aan hoe ik zelf in de loop van mijn leven een manier heb gevonden om niet te verdwalen in die grote verzameling van spreuken.

Tot zover dit globale overzicht. We gaan nu elk van de drie fasen van het onderricht afzonderlijk beluisteren.

Gerechtigheid doen!

Er is een goede reden om eerst aandacht te geven aan de middelste fase, die ik onder het hoofdje heb gezet: 'Profetische kritiek' (hoofdstuk 6). Dit gedeelte is namelijk het meest overzichtelijk opgebouwd, alsof Matteus hier de hele bergrede systematisch wil samenvatten. Hoe doet hij dat?

Er worden drie godsdienstige plichten opgesomd en ze worden de één na de ander, keurig parallel behandeld. Het gaat om liefdadigheid, gebed en vasten. Dat zijn traditioneel gesproken de drie pijlers van wat we 'godsdienst' noemen. Als je dat doet ben je 'religieus bezig'. Nu worden deze drie items stuk voor stuk aan de orde gesteld in een kritische toon:

6:2 '...wanneer Julie aalmoezen geeft, bazuin dat dan niet rond...'

6:5 '...wanneer jullie bidden, doe dan niet als de huichelaars...'

6:16 'Wanneer jullie vasten, zet dan niet zo'n somber gezicht...'

De vraag die hier gesteld wordt is: doen we wat goed is in Gods ogen of doen we wat goed is in onze eigen ogen. In die vraag balt zich de kritiek samen van Israëls profeten. Die kritiek wordt meteen in de eerste zin (6:1) samengevat: *'Let op dat jullie de gerechtigheid niet beoefenen voor de ogen van de mensen, alleen om door hen gezien te worden.'* Al ons handelen wordt hiermee op één titel gezet, namelijk: 'het doen van gerechtigheid'. En die titel is tegelijk een toetssteen voor al ons handelen. De vraag die er in verscholen ligt, luidt: is ons handelen een daad van gerechtigheid jegens de naaste, jegens God en jegens de wereld? Is het sociaal recht wat je doet of bedrijf je symboolreligie, zoals je ook symboolpolitiek kan bedrijven.

Wat gebeurt hier? Wat is de kritiek die ons hier wordt voorgehouden? Het eerste is dit: de drie godsdienstige praktijken worden door deze kritiek niet afgewezen, maar ze worden serieus genomen. Jezus doet ze niet af met een gebaar van dat is maar religie. Integendeel, de godsdienstige praktijk wordt niet opgeheven, maar ze wordt als voorbeeld genomen voor *al* ons handelen. Hier, aan dit bijzondere voorbeeld, leren we dat *al* ons handelen, van dag tot dag, een leven lang, zich voltrekt in drie relaties. Liefdadigheid is liefdevol handelen in relatie tot de medemens, gebed is de relatie zoeken met God en vasten is onthouding in ons consumptief gedrag in relatie tot de wereld. Dat is het eerste dat hier gebeurt: kritiek in positieve, vruchtbare zin.

Matteüs trekt de aandacht af van de godsdienstige plichten als zodanig en hij richt de aandacht op de zaak zelf:

Liefdadigheid is liefde doen. Dat is mensen helpen die in nood zijn, wanneer er honger heerst, wanneer ziekte het leven van een gezin of van een volk ondermijnt, wanneer schaamte, angst en vernedering mensen klein houdt. Liefde doen is leven maken, waar mensen bezig zijn elkaar dood te maken.

Bidden is pleiten voor een nieuw begin van leven wanneer de verhoudingen zijn vastgelopen. Het is vragen om vergeving als je zelf vast zit en het is aanbieden van vergeving, wanneer anderen vastgelopen zijn. Bidden is opkomen voor nieuw recht van bestaan wanneer mensen zich zelf onmogelijk hebben gemaakt.

Vasten is *time out* nemen. Dus even afstand nemen van de dagelijkse zorg om het levensonderhoud. Die zorg om de productie en de consumptie kromt de rug. En die rug moet weer recht. Dus laat je niet 24 uur van de dag verlammen door de bezorgdheid om wat er allemaal nog moet gebeuren, maar laat je zo nu en dan inspireren door de hoop op de komst van een nieuwe wereld. En put de wereld niet uit in je schaamteloze behoeften, maar respecteer de aarde en alles wat daarop leeft.

Zo vasten en zo bidden en zo liefdadigheid doen, dat is gerechtigheid doen. Dat is de zaak waar het om gaat in het leven. Doe dat!

Maar waarom is de toon van de bergrede dan toch zo kritisch? Deze gerechtigheid – zegt de bergrede – gebeurt slechts in verborgenheid. Hoezo in verborgenheid?

Ik denk dat Matteüs bedoelt: Ware gerechtigheid is op aarde net zo verborgen als God zelf verborgen is. Het is met een lantaarntje te zoeken. De goede daad, de echte vergeving, het leven in de hoop geschiedt onder ons slechts op de wijze van het wonder. Ze komt slechts aan het licht waar en wanneer de Geest het wil. Je weet zelf niet waar het vandaan komt en waar het toe leidt. Het verschijnt zomaar ineens en als je het wil vatten is het alweer weg. Ware gerechtigheid wordt geschonken en laat zich niet organiseren. Het gebeurt wel, maar je kan slechts geloven en hopen dat het gebeurt. Wie gelooft en hoopt op

dit wonder, is bezig gerechtigheid te doen. En wie gerechtigheid doet, is bezig te geloven en te hopen op het wonder. Dat is de profetische kritiek. Dat is de toon die in de bergrede de muziek maakt.

In dit hoofdstuk staat het gebed in het midden. Het *Onze Vader* vormt daardoor het middelpunt van de bergrede. Dit middelpunt vertoont de structuur van een ster. De eerste drie gebeden richten de aandacht op God in de verborgenheid van de hemel. We zoeken naar de kracht en de werking van Gods *Naam* en van Gods *Rijk*. En dan vragen we dat Gods *Wil* vanuit de hemel op aarde zal komen. Die oriëntatiepunten van de Naam en het Rijk en dan die Wil die vanuit de hemel op aarde komt, laten zich uittekenen als een driehoek met de basis in de hemel en de punt naar beneden. De volgende drie gebeden hebben hun oorsprong bij ons op aarde. Het gaat om wat ons hier bezig houdt: de dagelijkse vraag naar brood voor het levensonderhoud van zoveel mensen die van honger omkomen en de vraag naar de dekking van de schuldenlast waar mensen, volken en staten onderdoorgaan. En vandaar stijgt dan het gebed naar boven: beproef ons niet te zeer, maar verlos ons van dit kwaad. Dat laat zich uittekenen als een driehoek met de basis op aarde en de punt naar boven gericht, naar de hemel. Deze beide driehoeken zijn gespiegeld aan elkaar. Als je ze op elkaar legt dan vormt zich de Davidsster. Jezus heeft het *Onze Vader* als een Jodenster op ons heidens hart gedrukt.

Het gebod van de liefde

We doen een stap terug en richten ons nu op de eerste fase van het onderricht, waar het gaat over het gebod van de liefde. Ik heb het onder de titel gezet van 'De kern van de Wet'. Dit is het meest omstreden deel van de bergrede. Het wordt gevormd door zes variaties op de Thora. Jezus stelt zes geboden aan de orde en legt het zijn leerlingen stuk voor stuk na aan het hart. Dat gaat in drie stappen:

Eerst komt het gebod over de dood aan de orde: '*Pleeg geen moord*' (5:21vv), vervolgens bespreekt Jezus twee geboden over de sexuele liefde, '*Pleeg geen overspel*' (5:27vv) en tenslotte komen er drie geboden langs over de vraag of je macht kan uitoefenen *tegen het kwaad* en tegen hen die kwaad doen (5: 33vv).

Hij citeert deze zes geboden van de Thora in gehoorzaamheid aan de traditie (*...jullie hebben gehoord dat destijds tegen het volk is gezegd...*) en tegelijk legt hij ze uit in persoonlijke vrijheid (*...en ik zeg...*). Hij gaat met de Schrift om zoals een goede rabbijn zou doen, in de balans van gehoorzaamheid en vrijheid.

Sommige mensen vinden dat Jezus hen in zijn uitleg te na komt. Ze zeggen dat hij de mensen overvraagt, dat hij het liefdegebod zo absoluut maakt dat je er geen sociaal beleid van kan maken, laat staan dat je er politiek mee zou kunnen bedrijven. Toch is de bedoeling dat we hier een samenvatting krijgen van de Thora met de bedoeling om het te doen. Het zijn lessen in liefde. Wat gebeurt hier? Jezus legt de Thora zo uit dat het je leert om de ander in de ogen te zien en dan het levensgebod te horen.

Het begint is meteen raak. In het gebod over de dood, '*Pleeg geen moord*', gaat het om de relatie van mens en medemens. Dat gebod geldt altijd en overal, van de keukentafel tot de rechtbank. Zeker! De medemens ziet je aan en zegt: dood mij niet, zelfs niet met een zogenaamd grappige, maar in werkelijkheid dodelijke opmerking. Als je me zo aanspreekt

dat ik er wit van wegtrek, vermoord je me. Kijk naar me, doe dat niet! Levinas had het niet beter kunnen zeggen.

Dan volgen twee geboden die de intieme, sexuele relaties betreffen, *'Pleeg geen overspel'* en breng de ander niet tot overspel. Hoever gaat dat? Het speelt in al onze ontmoetingen. De één ziet de ander aan en zegt: verkracht me niet, zelfs niet met die lollig bedoelde, maar vernederende blik van je. Die blik is dodelijk. Je levenspartner ziet je aan en zegt: laat me niet in de steek, ondermijn onze relatie niet, ga er niet met een ander van door. Ons leven staat op het spel. Dat woord 'overspel' gaat dus over alles wat de goede trouw tussen mensen ondermijnt. Zolang als je de ander in de ogen ziet, hoor je het gebod: doe het me niet aan. Zodra je je ogen afwendt en de communicatie verbreekt, hoor je niets meer. Dan is ineens alles mogelijk tussen mensen, ondermijning van liefdesrelaties, verkrachting, moord. Daar is het leven niet tegen bestand. Zie dus de ander aan, zoek de gemeenschap, en hoor het gebod van de liefde. Dat geldt voor al onze ontmoetingen. Dat is de strekking van de Thora. Zo nabij komt het gebod. Het is de vonk in de ogen van de ander.

Maar dat is nog niet alles. Er volgen nog drie geboden. Jezus legt de Thora zo uit dat je ook leert om de ogen af te wenden van het kwaad. Dat is het moeilijkste stuk. We zijn gewend om het kwaad waarmee de vijand ons bedreigt te bestrijden en dat gebeurt doorgaans zo: Eerst verbaal, door dure eden te zweren, dus met bezwerende retoriek het kwaad te lijf te gaan. Dan fysiek, door de vijand te weerstaan, door elke aanval te wreken. En tenslotte door de vijand voorgoed buiten ons gezichtveld te sluiten, door ze niet meer in de eigen gemeenschap op te nemen. We zijn dus gewend om het kwaad te bestrijden door de vijand met woord en daad buiten ons gezichtveld te sluiten. De methode van de Thora is anders, zegt Jezus. Je moet niet het kwaad in de ogen zien, integendeel, je moet je blik afwenden van het kwaad en je moet proberen je vijand in het gezicht te zien. Het kwaad moet je niet bezweren met oorlogsretoriek, maar door je tegenstander aan te zien en nuchter duidelijk te maken waar je grenzen liggen: laat je ja ja en je nee nee zijn. Dat is genoeg. Daarin kan je al je kritiek kwijt. Vervolgens: de vijand moet je niet meteen met gelijke munt betalen. Dat is geen goede politiek. Het is beter eerst te luisteren naar wat die ander echt van je wil. Probeer te luisteren naar wat die ander echt nodig heeft en probeer dat aan die ander te geven. Tenslotte: de vijand buitensluiten leidt niet tot vrede. Integendeel, dan escaleert de spanning alleen maar. Stel die ander niet in een kwaad daglicht, maar probeer hem in het zicht te krijgen en neem hem op in de lichtkring van de gemeenschap. Dat is de strekking van de Thora.

Als ik het zo versta, lijkt me de bergrede niet teveel gevraagd. Het biedt een sociaal en politiek kompas. Zo eenvoudig is het. Doe dit en je zal leven. Het staat alleen wel haaks op wat we gewend zijn te *doen*. Zo vreemd is het gebod van de liefde. De ware liefde is net zo verborgen als God zelf.

Het lied van de hoop

We keren ons tenslotte tot de derde en laatste fase van het onderricht (6:19 – 7:12). Dat is het deel van de bergrede waarin De Geschriften worden samengevat. De bijbelse Geschriften, Chetoebiem, zijn gericht op levenswijsheid. Spreuken, Prediker, Job zijn er het schoolvoorbeeld van, maar ook Ruth en Esther, Hooglied en Klaaglied en zeker de Psalmen horen erbij. Allemaal zijn ze bezig met de vraag: 'Wat is wijsheid?' Zoals de Thora ons richtte

op de relatie met medemens, en zoals de profeten ons richten op de relatie met God, zo richten de wijsheidsgeschriften ons op de relatie met de wereld waarin we leven. Die wereld bepaalt onze weg, ze markeert het begin en het eind van ons leven, ze is voor de duur van ons leven ons speelveld, ze biedt ons kansen en stelt ons grenzen, maar bovenal is de wereld de werkplaats waar we moeten zorgen voor het levensonderhoud. De wereld bepaalt de conditie van ons bestaan. En om het in die wereld uit te houden is levenswijsheid nodig. Maar wat in hemelsnaam is wijsheid? Daarover gaat het hier.

Het onderwijs dat hier geboden wordt, heeft een duidelijke en eenvoudige strekking. Onze levenswijsheid wordt gewoonlijk beheerst door *bezorgdheid* omdat het leven zo kort is en omdat er zoveel kwaad in de wereld is. Dat werkt echter averechts. De zorg om het bestaan maakt ons of veel te ijverig of het verlamt ons. Er is geen middel tegen bezorgdheid dan door het perspectief om te keren en te leven in de hoop dat deze wereld zal worden bevrijd van het kwaad. Er is voor ons geen alternatief dan te leven in de hoop.

Hoe wordt dit onderwijs opgezet? Er wordt voor en na een diagnose gegeven van onze bezorgdheid alsof het een soort ziekte is. Hoe werkt dat? De zorg om het bestaan bepaalt ons gedrag op twee manieren. De ene manier is dat we ons richten op het ijverig verzamelen van bezit (6:19-24). Bezorgd als we zijn zoeken we garantie in het verwerven van zoveel bezit, dat we eens en voorgoed zijn ingedekt tegen iedere vorm van schade en gebrek. Maar de bezorgdheid is onverzadigbaar. We raken meer en meer verstrikt in die zucht naar bezit. Het is nooit genoeg, het gaat ons leven beheersen en het verblindt uiteindelijk ons oordeelsvermogen. We raken bezeten door bezit. De andere manier is dat we ons onafhankelijk willen maken van anderen (7:1-11). We stoten anderen af. We vechten ze de tent uit en we sluiten ons op in ons zelf. We verwijten anderen dat ze zich willen verrijken ten koste van ons. We zien de splinter in het oog van de ander, maar niet de balk in eigen oog. We vertrouwen de ander niet, willen niet met hen delen en weigeren om hen om hulp te vragen. Daardoor worden we sociaal bewegingloos, we raken verlamd en dat vernietigt onszelf. Dat is er mis met onze bezorgdheid: het is onverzadigbaar en het werkt zelfvernietigend.

Nu heeft deze diagnose iets moralistisch. Dat irriteert. Het roept de vraag op: wat is er eigenlijk mis met bezorgdheid. Waarom moet de bezorgdheid zo zwart afgetekend worden? We zijn bezorgd, nou en? In de vorige eeuw heeft de filosoof Martin Heidegger nog eenmaal geprobeerd om ons ervan te doordringen hoezeer de bezorgdheid ons hele bestaan doordringt. We moesten van hem leren dat 'Sorge' de grondtrek van ons bestaan is. Dat moesten we dan niet verwerpen, maar dat moesten we leren accepteren. Dat is realisme. We kunnen ons maar beter bewust zijn van die 'Sorge', want dan laten we er ons niet door verwarren en verblinden. Is dit niet de ware levenswijsheid?

Zijntijdgenoot, de theoloog Karl Barth, is daarin echter niet meegegaan. Die heeft in navolging van de bergrede geprobeerd om de *kritiek* op die bezorgdheid te mobiliseren. In de geest van de bergrede beschreef Barth de bezorgdheid niet als een realistische houding, maar omgekeerd, hij beschreef het als een verdragingsactie. Het is geen diepzinnige, maar het is een ziekelijke houding. Mensen die bezorgd zijn, maken zich klein en angstig om maar niet werkelijk te hoeven leven. Ze leggen hun leven stil. De angst voor het kwaad dat hen iedere dag belaagt, verlamt hen.

Die kritiek op de bezorgdheid is in de bergrede verwoord in het prachtige lied (6:25-34): "Maak je geen zorgen...kijk naar de vogels in de lucht...kijk naar de lelies...Vraag je dus

niet bezorgd af: 'Wat zullen we eten?' Of 'Wat zullen we drinken?' of 'Waarmee zullen we ons kleden?'..." Het lied van de bergrede klinkt onbezorgd en daardoor kan het genezend werken, zoals goede muziek genezend werkt. Het refrein van het lied is: 'Maak je niet bezorgd' en dat kan je zingen als een chanson op de melodie van 'Ne me quitte pas'. Je keert de bezorgde tekst van het Franse chanson om. Het angstige 'Laat me niet alleen', verander je in het luchtige 'Maak je niet bezorgd'. Het nodigt de hoorders uit om zich niet te laten biolgeren door het kwaad dat deze wereld beheerst. Het richt de aandacht van de hoorders op de bestemming van deze wereld: 'Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid...' De bergrede leert ons het lied van de hoop te zingen. De melodie van dit lied raak je steeds weer kwijt in dit onthutsend wrede en o,zo vluchtige bestaan. Daarom is de bergrede *geschreven*, om het lied van de hoop niet en nooit te vergeten.

De bergrede Matteüs 5:3 – 7:27

Opening (5: 3-20)

Lied over het geluk (5: 3-9)
Begroeting van de leerlingen (5: 10-16)
Contract (5: 17-20)

Kern van de Wet (5: 21-48)

Over dood (5: 21-26)
Over liefde (5:27-32)
Over macht (5: 33-47)

Samenvatting (5: 48)

Profetische kritiek (6: 1-18)

Samenvatting (6: 1)

Kritiek op het geven (6: 2-4)
Kritiek op het bidden (6: 5-15)
Kritiek op het vasten (6: 16-18)

Wat is wijsheid? (6: 19 – 7: 12)

Bezeten door bezit? (6: 19-24)
Vrij van zorg? (6: 25-34)
Vechten, vluchten of delen? (7: 1-11)

Samenvatting (7: 12)

Afsluiting (7: 13-27)

Uitzending van de leerlingen (7: 13-14)
Waarschuwing tegen profeten (7: 15-20)

Wijsheid voor iedereen (7: 21-27)

Twee boeken die de bergrede op twee heel verschillende wijzen doorlichten:

Bert ter Schegget, *Een hart onder de riem. Over de bergrede*. Baarn 2001, geeft een zinderende actualisering.

Marcus van Loopik, *Balk en Splinter. Joodse achtergronden van de Bergrede*. Amsterdam 2011, brengt de Bergrede terug tot nuchter Joods levensbesef.

Over de naam 'bergrede'

Kerkvader Augustinus heeft als eerste de hoofdstukken 5-7 van Matteus de naam Bergrede gegeven. Sindsdien is dat de naam gebleven. Hij heeft er ook voor gezorgd dat dit deel van het evangelie de reputatie kreeg van de bijzonder leer van Jezus, waarmee hij de filosofie van de Grieken en de wet van de Joden zou overtreffen. Het gaat om *Perfectum vitae christianae modum*. ..de volmaakte christelijke levensstijl...

Over de kunst om de Thora samen te vatten

Wat Matteus doet in de bergrede is op zich niet uitzonderlijk. Het is bekend dat Joodse rabbi's dat in zijn tijd ook deden: ze konden in één of in een paar regels een korte samenvatting geven van de Tora. Jezus zelf had het gedaan in gesprek met een Schriftgeleerde. Hij had de hele Thora samen gevat in het dubbelgebod van de liefde, namelijk God en de naaste lief hebben. In de eerste brief van Paulus aan Timoteus horen we iets dergelijks: het doel van de wet is de liefde. Maar Matteus haalt in zijn evangelie wat dieper uit. Het wordt een heel onderricht. Het begint met de beroemde zaligsprekingen en het eindigt met de oproep om de nauwe poort van de Tora binnen te gaan. En tussen deze opening en afsluiting, in het grote middendeel van de bergrede, worden achtereenvolgens de Wet, de Profeten en de Wijsheidsgeschriften aan de orde gesteld.

Over de vervulling van het gebod van de bergrede

We hebben de bergrede in grote lijnen doorgelezen en verstaan als een samenvatting van Wet, Profeten en Geschriften, als uitnodiging om te leven in liefde, gerechtigheid en hoop. We blijven wat onzeker achter. Is dit te doen? Of blijft het bij een goedbedoelde moraal. Is onze wereld niet veel te zwaar belast om deze grote woorden waar te kunnen maken?

Het is of Matteus die vraag hoort. En het antwoord geeft hij direct in de volgende twee hoofdstukken (8-9). Hij geeft aan dat Jezus zelf voorgeeft in de vervulling van zijn eigen woorden. Matteus knoopt aan bij die uitspraak: Zoek eerst het koninkrijk...en geeft dan meteen aan waar je dat koninkrijk moet zoeken. Hij laat horen hoe Jezus mensen geneest, een melaatse geneest, de knecht van een Romeinse centurio, de schoonmoeder van Petrus. Daar ligt Gods Rijk: in een toekomst waar mensen bevrijd zijn van hun dodelijke ziekte. Hij laat horen hoe Jezus een vernietigende storm stilt, twee mannen die volkomen de weg kwijt zijn de weg wijst, een verlamde geneest en tegelijk de ruimte waarin hij zich bevindt vervult met de vergeving van schuld. Zo wijst hij naar de toekomst: waar mensen op de been geholpen worden om te leven zonder vrees, met gezond verstand en in een sfeer van verzoening. Hij vertelt hoe Jezus mensen niet uitsluit, maar uitnodigt aan de maaltijd en dat geldt dan zelfs voor een vrouw die zich nergens meer durfde te vertonen en een meisje dat stierf voordat ze volwassen werd. Zo'n toekomst, waar zelfs de dood verslagen is. En omdat dat alles niet te vatten, niet te horen en niet te zien, daarom vertelt Matteus aan het slot hoe Jezus een blinde het zicht geeft en een dove die moeilijk spreekt weer laat horen en spreken.

Zo worden we in de navolging van Jezus gericht op de toekomst van Gods Rijk. Het is te mooi om waar te zijn. Zo vreemd is de wereld van Gods Rijk. En precies dat vreemde is het waar de bergrede ons op wil wijzen. Wat we niet meer verwachten, dat komt. In die verwachten kunnen wij kleine stappen zetten in de richting van die toekomst.